

Anmälan. Amanda Johansson Köves, *Familjens gränser eller gränser för familjen? En studie av rättsliga ramar och logiker för anhörigmigration till Sverige* (diss.) (Stockholms universitet, 2024)

Anna Lundberg*

När jag sitter på tåget till Stockholm för att agera
opponent vid juridiska fakulteten kommer följande
SMS från en vän:

... den offentliga makten ska utövas med
respekt för alla människors lika värde och
för den enskilda människans frihet och vär-
dighet ... Regeringsformen säger detta, men
hur används det i Migrationsverkets beslut?

Min vän är en svensk medborgare gift med
en libanesisk kvinna som lever i Sverige utan
formellt uppehållstillstånd. Kvinnan har en
funktionsvariation och är beroende av att ha
sin make nära sig. Paret har under åtta år försökt
få Migrationsverket att tillåta hustrun stanna
i Sverige när deras rätt till familjeåterförening
prövas. Inga argument har varit goda nog. Även
om de har en rätt att leva tillsammans.

Varför får hon inte stanna i Sverige?

Min resa till Stockholm handlar passande
nog om anhörigmigrationsrätt. Disputanden
som ska försvara sin avhandling i offentlig
rätt heter Amanda Johansson Köves. Titeln på

avhandlingen är: *Familjens gränser eller gränser
för familjen? En studie av rättsliga ramar och logi-
ker för anhörigmigration till Sverige* (Stockholms
universitet, 2024). Det är en undersökning av
rättsliga ramar och praktiskt beslutsfattande
på Migrationsverket. Fokus ligger på hur olika
rättsliga nivåer, såsom svensk rätt, EU-rätt och
internationella överenskommelser om mänskliga
rättigheter, påverkar möjligheterna till fam-
iljeåterförening i Sverige. Avhandlingen sätter
också, i ett andra steg, ljuset på hur praktiskt
beslutsfattande på Migrationsverket avgör vem
som tillåts leva ett familjeliv.

Johansson Köves belyser med en empiri-
driven ansats hur rätten, vilket inbegriper
lagstiftare, rättstillämpande myndigheter och
domstolar, värderar vissa familjeliv högre än
andra. Utgångspunkten i undersökningen är att
rätten samskapas av lagstiftaren och de myn-
digheter och domstolar som tolkar rättsreglerna
och använder dem i enskilda ärenden. Centralt i
analysen är de antaganden, föreställningar och
mindre synliga normer – de så kallade logikerna
– som ligger till grund för att vissa familjerela-
tioner accepteras och därmed får ett ja i familje-
återföreningsärenden medan andra familjer får
nej. Johansson Köves vill utöver att identifiera
logiker också identifiera tekniker genom vilka

* Professor i rättssociologi vid Lunds universitet
och opponent vid Johansson Köves disputa-
tion.

dessa logiker åstadkoms, begripliggörs och kommuniceras. Perspektivet i avhandlingen är *dels* rättsvetenskapligt genom en beskrivande analys av rättsregler, *dels* socialkonstruktionistiskt genom en undersökning av hur kunskap och förståelse skapas i samspel mellan människor och sociala miljöer.

Avhandlingen har ett traditionellt upplägg med fyra delar. Del I beskriver teoretiska ansatser, metoder och material. Del II analyserar det rättsliga ramverket för anhörigmigration. Del III undersöker hur familjeband konstrueras i Migrationsverkets beslut. Del IV sammanfattar resultaten och diskuterar framtida rättsutveckling.

Johansson Köves låter tre frågeställningar vägleda hennes arbete:

1. Hur regleras anhörigmigration enligt relevanta rättskällor; hur definieras familjeband i dessa källor samt vilka logiker framträder i regleringen?
2. Hur bedöms familjeband i Migrationsverkets praktiska tillämpning samt utifrån vilka logiker och tekniker konstrueras familjeband i beslut i enskilda fall?
3. Hur uttrycks makt i anhörigmigrationsrätten, och mot bakgrund av detta, hur påverkas anhörigmigranternas rätt till familjeliv i Sverige?

En inledande betraktelse i studien är att rätten till familjeliv är en grundläggande mänsklig rättighet som involverar flera begrepp såsom familj, anhöriginvandring, familjeåterförening, med flera. Denna rättighet är dock inte jämlikt fördelad. Rätten att leva med sin familj för personer som inte är medborgare begränsas såväl i den internationella som den nationella rätten. Faktum är, menar Johansson Köves, att

När familjen får tillägget "migrant" eller "asylsökande" sker... en förändring i logiken och innebörden av de flesta staters förhållningssätt

till rätten till familjeliv, vilket har att göra med regler om migrationskontroll. (sid 87).

Med andra ord är det ett helt annat familjebegrepp som gör sig gällande när familjer som gör anspråk på att få ha ett familjeliv också är migranter.

En annan skillnad gäller hur familjeliv konstrueras på olika rättsliga skalnivåer, det vill säga hur olika rättsliga regelsystem på olika nivå påverkar förståelsen och regleringen av familjeliv. I FN-konventioner såsom barnkonventionen definieras familj och familjeliv flexibelt. Beroendeförhållanden betonas över formella familjeband och utvidgade familjekonstellationer inkluderas. I nationella regleringar om rätten till familjeliv, däremot, finns det en tendens att exkludera familjemedlemmar som har migrationsbakgrund. Exempelvis försvårar kraven för anhörigmigration, såsom försörjningskravet, ofta familjeåterförening.

Johansson Köves illustrerar vidare hur rättsliga, sociala och tidsmässiga faktorer samspelar för att begränsa familjeåterförening, ofta med diskriminerande effekter. Hon analyserar mer specifikt hur familjeband konstrueras utifrån *sociala och biologiska logiker* i Migrationsverkets praxis (kap. 5), och lyfter fram fem huvudlogiker: Den sexualromantiska logiken (1) som inbegriper förväntningar på parrelationer i form av romantik, tvåsamhet och reproduktion. Exempelvis kan den omständigheten att ett par delar sovrum ses som en indikator på ett "seriöst" parförhållande. Den juridiska logiken (2) prioriterar äktenskap som formell institution, "avvikande vigslar" möts med misstro. Reproduktions- och tvåsamhetslogiken (3) innebär att föräldrarollens legitimitet baseras på reproduktion och tvåsamhet, vilket ofta kopplas till normativa antaganden om mamma-pappa-barn som grundläggande för vad ett familjeliv innebär. Den biologiska logiken (4) kommer till uttryck genom att DNA-tester, enligt Migrationsverkets synsätt, är en effektiv och legitim väg för att verifiera familjeband. Biologiska kopp-

lingar ges på så vis större vikt än sociala relationer vilket utesluter vissa grupper, exempelvis adopterade barn. Detta är ett av flera uttryck för diskriminering. Den ekonomiska logiken (5), slutligen, sker via krav på anknytningspersonen att kunna försörja hela familjen för att få återförenas i Sverige. Detta skapar i sin tur ett ekonomiskt filter för vilka familjemedlemmar som kan kvalificera sig för återförening. Johansson Köves visar att Migrationsverkets beslut ofta präglas av misstro och värdeladdade bedömningar, där handläggarnas egna sociala normer och förväntningar tillåts spela en central roll i utredning och värdering av familjeband.

I kapitel 6 undersöks hur tid används som en styrande och disciplinerande faktor i regleringen och tillämpningen av rätten till familjeliv. Tid, visar studien, är en enkel men kraftfull metod för att kontrollera migrationsflöden, med konsekvenser som kan påverka individer långt efter att de fått uppehållstillstånd. *Tidsloopar* sker när sociala omständigheter eller händelser från förr används för att bedöma ansökningar om uppehållstillstånd och för att begränsa rätten till familjeåterförening i nuet. Detta kan exempelvis ske genom att handlingar en person gjorde i det förflutna används som grund för beslut om uppehållstillstånd i den nu aktuella situationen, en sorts vandelsbedömning.

Johansson Köves visar också hur en förment neutral tidsbyråkratisk logik möjliggörs genom vaga tidsramar i lagstiftningen. Exempelvis används "relativt snart" för att avgöra om familjeband ska erkännas och att familjeåterförening tillåts, vilket medför en godtycklighet. Ålderslogiker, slutligen, utspelas genom att vuxna förväntas vara självständiga och oberoende, medan barn ses som sårbara och beroende. En äldre person som blivit beroende av sina vuxna barn är i detta sammanhang icke-värdig familjeåterförening. Kapitlet visar sammantaget att tid kan användas för att både stärka och begränsa möjligheten till familjeåterförening.

Som helhet erbjuder avhandlingen en djup analys av hur lagstiftning på olika skalnivåer

påverkar förutsättningarna för anhörigmigration. Trots internationella överenskommelser om vikten av familjens enhet, och en stark opinion i Sverige för rätten till familj (se Röda Korset, 2023) så har den svenska lagstiftningen anpassats till miniminivåer. Vagt definierade begrepp, som "seriöst förhållande" och "relativt snart", leder till inkonsekventa tillämpningar och stort utrymme för subjektiva bedömningar. Effekten är en godtycklighet som blir en form av absolut maktutövande:

Genom att neka andra människor rimliga förväntningar och placera dem i osäkerhet begränsar den oförutsebara makten också deras möjlighet att förutsäga och agera (sid 245).

Sammantaget illustrerar avhandlingen att den flexibilitet som FN rekommenderar står i skarp kontrast till den restriktiva tillämpningen i svenska migrationsprocesser, särskilt i ljuset av barnkonventionens tydliga krav på ratifikationsstaterna att effektivt prioritera barns rättigheter.

Särskilt intressant i avhandlingen är de avsnitt där Johansson Köves fördjupar sin dialog med forskare som inte har juridik som huvuddisciplin. Såsom när hon diskuterar hur normer kring äktenskapsingående relateras till majoritetsbefolkningens familjenormer i Sverige, och hur detta missgynnar vissa par som ansöker om familjeåterförening. Ett exempel är när en förväntning på en specifik formalisering tonar fram för ett par som gift sig borgerligt:

Migrationsverket finner att det inte är trovärdigt att ni inte skulle ha haft ett traditionellt bröllop om ni hade varit ett äkta par med avsikt att sammanleva och starta ett gemensamt liv i Sverige. Mot bakgrund av att äktenskapet är både ditt och [anknytningspersonens] första äktenskap samt att ni båda kommer från [land N] där ni även har era familjer är det inte rimligt att tro att ni enbart skulle ha haft en borgerlig vigsel om äk-

tenskapet inte hade ingåtts uteslutande i syfte att bereda dig uppehållstillstånd i Sverige (sid. 159).

Migrationsverkets bedömning resulterar här i en misstro mot äktenskapets ingående. Det anses ha ingåtts på "fel sätt" givet förväntningar på den Andre. Slutsatsen blir att om du är från ett annat land blir du trovärdig bara om du agerar i enlighet med det landets förmodade normer.

Den Andre blir i detta avseende obegriplig när den visar sig vara Densamma (som Oss). Det betyder alltså att det inte alltid är destinationslandets (i detta fall Sveriges) normer som styr huruvida ett äktenskap bedöms som riktig eller inte; att agera i enlighet med destinationslandets norm kan lika gärna vara det som konstruerar relationen som oriktig i Migrationsverkets praktik. Detta får till följd att den Andre (anhörigmigranten) bara blir trovärdig för Migrationsverket som just den Andre och inte som Densamma. Bedömningen handlar på så sätt inte bara om ett ställningstagande till själva äktenskapet, utan Migrationsverket relaterar därtill äktenskapet till en viss social och kulturell kontext. Genom att avvisa äktenskapet som icke trovärdigt och "avvikande" kan Migrationsverket också positionera sig mot det främmande; mot den Andre (sid. 161).

Citatet illustrerar Johansson Köves kritiska blick på hur Migrationsverket i sin myndighetsutövning med rasistiska föreställningar påverkar skyddet av grundläggande mänskliga rättigheter.

En övergripande slutsats i avhandlingen är att kontrollen av anhörigmigration styrs av olika former av makt – en juridisk, byråkratisk, språklig, biopolitisk och godtycklig maktutövning. Dessa maktformer begränsar anhörigmigranternas familjeband på en rad sätt. En maktutövning följer av hur utlänningslagstiftningens struktur och tolkningsutrymme leder till oför-

utsägbarhet och ouppnåeliga förväntningar och krav på enskilda.

Dessa slutsatser är möjliga på grund av studiens rättssociologiska tvärsnitt. Emellanåt skymms läsningen av onödiga upprepningar och jag hade önskat några illustrativa exempel för att få mänskliga ansikten på en komplex juridisk diskussion. Vidare hade statistik kring familjesplittring och en redogörelse av hur Sveriges restriktiva regelverk står sig i förhållande till övriga Europa, kunnat visa den stora samhällsrelevansen av studien.

Avhandlingen är i sin helhet mycket välskriven, tankeväckande och har en transparent beskrivning av metod och analys.

Jag läser Johansson Köves avhandling så, trots att hon avser att inte vara normativ, att behovet är påtagligt av att skapa en mer rättvis migrationspolitik som respekterar rätten till familjeliv. Reformen som anpassar lagstiftningen till de ideal som Sverige formellt stödjer, och till det allmänna rättsmedvetandet, är helt nödvändiga. Det så ofta återropade "intresset" av att reglera, det vill säga begränsa, invandringen och det så kallade "intresset" av att upprätthålla familjeliv (rätten till familjeåterförening) bör inte längre ses som motstående närmast naturgivna "intressen". En sådan tankekonstruktion legitimerar statens suveräna maktutövning, som även den är konstruerad. Den håller fast människor i långdragen osäker väntan, utan att de kan begripa varför. Som min vän jag nämnde i inledningen.

Rätten till familjeliv bör istället betraktas som en fundamental universell angelägenhet, grundad i mänskliga rättigheter och ett starkt folkligt stöd, sannolikt även på ett globalt plan. Regleringen av familjeliv blir med ett sådant perspektiv en form av våldsam maktutövning, ovärdig en rättsstat som värnar mänskliga rättigheter. För att ändra på denna reglering krävs mer än lagändringar och det har Johansson Köves visat att hon också förstår.

Jag rekommenderar studenter, beslutsfattare och forskare inom migrationsrätt att läsa denna viktiga bok.

Referens

Röda Korset (2023) *Fortsatt starkt folkligt stöd för familjeåterförening*.

Pressmeddelande 20 november 2023 <<https://via.tt.se/pressmeddelande/3391705/fortsatt-starkt-folkligt-stod-for-familjeaterforening?lang=sv>>.

